

Interreg-projektet Husnyckeln 2010-2013 Slutrapport



Husnyckeln

Henrik Ylikoski, Hauko Häupts



varsamt.



SLUTRAPPORT – HUSNYCKELN, 2013



Summary

Husnyckeln has aimed to preserve and develop cultural heritage in the Nordic Green Belt by sharing of knowledge and information concerning building culture and conservation. Awareness-raising activities for a better understanding of the values and development potential in cultural heritage, has been directed to key audiences such as homeowners, young craftsmen, as well as politicians and officials in local and regional government in both Sweden and Norway.

Activities within the project can be divided into three distinct areas: *Verdiskaping* (creating value), *Nettverksbygging* (networking) and *Kompetenseheving* (competence enhancement).

The project aims to increase knowledge and understanding of the conservation and careful use of the built heritage. To utilize the cultural environment as a resource for regional development, called *verdiskaping* in Norwegian. To reflect the entire Nordic Green Belt, the region was divided into three different natural and cultural geographic categories: coastal, inland and city. Each theme has contained two places from both countries. In each place, the project has organized workshops.

One part of raising awareness of the values of heritage was a campaign around built constructions in the region from the post war era to the present. All municipalities in the project area were asked to point out a building or built environment, built after 1945, which symbolizes the development of the municipality. The proposals received have shown large spread, both in terms of age and type. The results from the campaign were presented in a publication "Moderna kulturarv kyst till kust - Byggda miljöer efter 1945 i Trøndelagsfylkene, Jämtlands och Västernorrlands län".

The purpose of the networking activities in *Husnyckeln* was to contribute to creating contacts across the country and county boundaries for mutual exchange of experience at various levels of society. Through the activities carried out within the project, we have attempted to create a venue for meetings and networking, activities that have generated informal networks.

The purpose of the knowledge and skills initiatives in *Husnyckeln* has been to make it easier for individual homeowners to access the appropriate information through the internet, and provide opportunities for homeowners, officials and young craftsmen to educate themselves through interactive homepage courses on gentle restoration and antiquarian approach. The www.varsamt.org tool has been developed within the project. In addition to dealing with the interactive course, *kompetenseheving* mainly involved a transnational course targeting municipal officers.

Both web tools and courses have received positive feedback from participants and will be freely available online until the end of 2015.

Heads of the project is the Jamtli Foundation and Sør-Trøndelag County Municipality. Other stakeholders and funders consists of Interreg Sverige-Norge/Europeiska regionala utvecklingsfonden, Länsstyrelsen i Jämtland, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Länsstyrelsen i Västernorrland, MIST/Sverresborg Trøndelag folkemuseum.

The project's total budget has been: 3,837,540 SEK and 2,253,600 NOK.

1. Sammanfattning

Husnyckeln har syftat till att värna och utveckla kulturmiljöer i Nordens Gröna Bälte genom förmedling av kunskap och information inom byggnadskultur och byggnadsvård. De medvetandegörande aktiviteterna för en bättre förståelse av kulturarvens värden och utvecklingspotential har riktats till viktiga målgrupper såsom husägare, unga hantverkare, samt politiker och tjänstemän i lokal och regional förvaltning i både Sverige och Norge. Aktiviteterna inom projektet har varit uppdelade på tre olika områden: *Verdiskaping*, *Nettverksbygging* och *Kompetenseheving*.

Verdiskaping

Att nyttja kulturmiljön som en resurs för regional utveckling, benämns i Norge *verdiskaping*. Projektet har velat öka kunskapen och förståelsen för ett bevarande och varsamt brukande av det byggda kulturarvet genom ett erfarenhetsutbyte mellan aktörer från sex olika platser. För att kunna spegla olika förutsättningar inom Nordens Gröna Bälte delades platserna in i tre natur- och kulturgeografiska kategorier; kust, inland och stad. I varje tema har ingått två platser från båda länderna. På varje plats anordnade projektet workshops där deltagarna hämtades från olika grupper av aktörer med koppling till de utvalda platserna. En ökad förståelse för kulturmiljön, men kanske ändå mer erfarenheter kring hur man kan använda den i olika sammanhang, diskuterades under träffarna. För att knyta ihop aktiviteten anordnades avslutningsvis en gemensam träff för tidigare workshopdeltagare.

Nettverksbygging

Syftet med nätverksaktiviteterna i Husnyckeln har varit att bidra till att kontakter skapas på tvärs över lands- och länsgränserna för ömsesidigt erfarenhetsutbyte på flera nivåer i samhället. Genom de aktiviteter som genomförts inom projektet, har vi skapat arenor för möten och nätverkande, alltifrån workshoppar till kurstillfällen för handläggare i kommunal förvaltning. Aktiviteter som lett till skapandet av informella nätverk, samt en bättre kontakt mellan kulturmiljövården och kommunerna.

Projektet har informerat och spridit material till potentiella nätverksdeltagare, om tankar kring ett mer formaliserat nätverk, utan att det sedan lett vidare. Då det var ett svårt intresse för formaliserade nätverk valde projektet att istället lägga resurserna på arbetet med interaktiva kurser.

Kompetenseheving

Syftet med kunskaps- och kompetensinsatserna inom Husnyckeln har varit att dels underlätta för enskilda husägare att få tillgång till lämplig information via nätet, dels ge möjligheter för husägare, tjänstemän och unga hantverkare att utbilda sig genom interaktiva hemsideskurser kring varsamhet och antikvariska förhållningssätt. Kursverktyget www.varsamt.org och www.varsomt.org är tagits fram av projektet där huvudmålgruppen är unga hantverkare. Webbplatsen är tänkt att vara lättillgänglig och locka till ett fortsatt sökande av kunskap. Texterna är riktade till dem som inte redan är insatt i ämnesområdet och är tänkta som en första introduktion. Här finns möjligheten att lära sig mer om byggnaders olika karaktärsdrag och deras koppling till den tidsanda som rådde när de byggdes. Genom filmer, illustrationer och övningar får man även ta ställning till olika sätt att handskas med byggnader.

För att öka förståelsen för och kunskap om värden i modernare kulturarv genomförde projektet en insamlingskampanj kring efterkrigstidens byggande i regionen. Alla kommuner inom projektområdet fick i uppdrag att peka ut en byggnad eller bebyggd miljö, uppförd efter 1945, som kan sägas symbolisera kommunens utveckling. De inkomna förslagen har visat på stor spridning, både vad gäller ålder och typ av objekt. Insamlingen presenteras i en skrift "Moderna kulturarv kyst till kust - Byggda miljöer efter 1945 i Trøndelagsfylkene, Jämtlands och Västernorrlands län".

Projektet anordnade även gränsöverskridande kurser riktade till kommunala handläggare. Kursen behandlade kulturhistoriskt värde, varsamhetsfrågor i samband med bygglovhandläggning, skillnader i lagstiftning mellan de båda länderna och kulturmiljön som en utvecklingsresurs. Upplägget som gick ut på att blanda föreläsningar med olika övningar där deltagarna aktiverades. Genom att trycka på mentometerknappar fick man ta ställning till olika exempel där deltagarna kunde relatera till sin egen yrkesvardag och den praxis som råder i den egna verksamheten. Erfarenheterna från kurserna överfördes sedan till ett webbaserat verktyg som ska underlätta att beakta kulturvärden i bygglovsprocessen. Verktöget www.lovligt.se finns som en betaversion och målet är att lösa finansieringen av en norsk version framöver. Både webbverktyg och kurser har fått positiv feedback från deltagare och de kommer att finnas fritt tillgängliga på nätet fram till slutet av 2015.

Organisation och ekonomi

Huvudmän för projektet var Stiftelsen Jamtli och Sør-Trøndelag fylkeskommune. Övriga intressenter och finansörer var Interreg Sverige-Norge/Europeiska regionala utvecklingsfonden, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, MIST/Sverresborg/Trøndelag folkemuseum samt kommunerna Berg, Bräcke, Härjedalen, Krokom, Ragunda, Strömsund, Åre och Östersund i Jämtlands län.

Projektets totalbudget har varit: 3 837 540 SEK och 2 253 600 NOK.

2. Projektets bakgrund

I den förra programperioden genomfördes ett projekt, Byggnadstraditioner i gränstrakter, som handlade om kunskaps- och erfarenhetsutbyte över gränsen när de gäller byggnadskultur och byggnadsvård. Projektet Husnyckeln tog utgångspunkt i de resultat som det projektet redovisade och inriktades mot användandet av byggnadskulturen som en resurs för god samhällsutveckling. Husnyckeln har velat påverka synsätt och medvetenhet kring varför det är viktigt att bevara och bruka kulturarvet, att bevarande inte är ett självändamål!

Skyddandet av bebyggelse som byggnadsminnen och upprustning med statliga medel är värdefulla insatser. Dessa är likväl begränsade om man ser till de behov som finns för att bevara betydande delar av vårt byggda kulturarv. Viktiga insatser görs också av andra aktörer utan särskilt stöd från samhället. Trots detta visar förstudien att en stor andel värdefullt material går förlorat på grund av bristande kunskap om kulturvärden. Medvetandet om bebyggelsens värden ur olika perspektiv måste därför höjas samt hur man tar tillvara dessa på ett bra sätt. Om man inte ser att bebyggelsen har en betydelse för olika platser attraktionskraft för boende och för ekonomisk utveckling är det inte angeläget att värna om

bebyggelsens värden. Bristen på kunskap hos husägare kring vad värdena består i kan göra att de egenskaper ur vilka värdena byggs försvinner helt i onödan. Även för andra aktörer är denna medvetenhet viktig. Kompetensen hos dem som handlägger ärenden på kommuner och regionala institutioner är avgörande för vilka insatser/ändringar som tillåts.

Huvudmän för projektet var Stiftelsen Jamtli och Sør-Trøndelag fylkeskommune. Övriga direkta intressenter och finansörer var förutom Stiftelsen Jamtli och Sør-Trøndelag fylkeskommune; Länsstyrelsen i Jämtlands län, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, MIST/Sverresborg/Trøndelag folkemuseum samt kommunerna Berg, Bräcke, Härjedalen, Krokmo, Ragunda, Strömsund, Åre och Östersund i Jämtlands län.

Projektet har haft en styrgrupp med representanter från projektägarna, Jamtli och Sør-Trøndelag fylkeskommune, samt från deltagande fylker/län och institutioner. Projektets medarbetare har varit knutna till Jamtli och Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Tid- och aktivitetsplan

Utredning av handlings- och organisationsplan, kontakt med aktörer 2010-09-01 2010-12-31
Genomfördes enligt tidsplanen.

Workshop, seminar: verdiskaping 2011-03-01 2012-03-31

Sex stycken workshops har genomförts. Under den andra projektperioden genomfördes den första kustworkshopen i Råkvåg, Rissa kommun. Under den tredje projektperioden genomfördes en workshop i Levanger. Under den fjärde perioden så genomfördes resterande workshopar i Ulvöhamn, Örnköldsviks kommun, i Östersund samt i Klövsjö, Bergs kommun. Det avslutande seminariet sköts dock fram och genomfördes först under 2013.

Insamling och information om 1900-talsbebyggelse 2010-11-01 2012-10-31.

Insamlingen har pågått under hela projektperioden. Vid det tänkta slutdatumet för aktiviteten hade inte alla kommuner inom projektområdet lämnat in något förslag. Då projektet ändå tyckte att insamlingen var viktig att slutföra, fortsatte insamlingsarbetet. Kommunerna utan förslag fick extra uppföljning av projektet genom en avlönad student från kulturminneförvaltning i Norge. Vid projektets slut har alla kommuner inkommit med förslag på en byggnad eller bebyggd miljö tillkommen efter 1945.

Nätverksbyggande, husägare och handläggare 2010-10-01 2013-04-30

Projektet har i samband med olika aktiviteter informerat och spridit material till potentiella nätverksdeltagare, om tankar kring ett mer strukturerat nätverk, utan att det sedan lett vidare. Efter att ha tagit upp frågan med Interregsekretariatet i början av 2013, kom det vidare arbetet inom projektet att koncentreras till utbildningsinsatser. Det finns likväl en kontaktlista (e-post) med handläggare och husägare som har varit involverade i kurser och möten i både Sverige och Norge.

Inspirationsträffar och utformning av interaktiva kurser 2011-09-01 2012-09-30

Arbetet med interaktiva kurser påbörjades i september 2011, men kom igång på allvar först under 2012. I projektbeskrivningen beskrivs ett planerat samarbete med Mittuniversitetet och Träakademien i Kramfors dit en antikvarie skulle knytas. Denna person skulle arbeta med

förberedelser och genomförande av den interaktiva kursen. Träakademien ansåg sig efter flera möten att de inte hade möjlighet att anställa en person som skulle arbeta inom projektet. Med anledning av detta besked ansåg sig projektledningen tvungen att istället anställa en antikvarie som från den 18 april 2012 arbetade vid Stiftelsen Jamli. Redan i slutet av januari 2012, medan projektet väntade på att situationen med Träakademien skulle lösas, kom dock arbetet med den interaktiva kursen igång. Då arbetet kom igång senare än vad som var tänkt, fortsatte arbetet efter det tänkta slutdatumet för aktiviteten och pågick ända till projektets avslutning.

Kurs för handläggare i kommuner 2012-05-01 2012-12-31.

Planering och förberedelser av kursen riktad till handläggare, genomfördes till största del enligt tidsplan. En del av förberedelserna och själva genomförandet av kurstillfällena kom dock att skjutas fram till februari 2013, i stället för planerade oktober 2012, detta då man från styrgruppens sida menade att början på året var en mycket lugnare period för kommunens handläggare än slutet.

Produktion av projekthemsida 2010-12-01 2013-05-31

Produktion av projekthemsida har genomförts i enighet med tidsplanen. Hemsidan publicerades på adressen www.husnyckeln.org den 5 maj 2011, därefter har material lagts ut allt eftersom.

Innsamling av resultat; plan vidare drift av nettsida 2011-07-01 2013-05-31 Planläggning av fortsatt verksamhet och användning av resultat efter projektslut 2013-04-01 2013-05-31
Projektet har samlat och publicerat material allteftersom. Projektet har säkerställt att det material som har producerats inom projektet i form av webbverktyg som tagits fram, kommer att finnas fritt tillgängliga på nätet fram till slutet av 2015.

Projektutvärdering och slutredovisning/projektevaluering og regnskapsavslutning
2013-06-01 2013-08-31.

Utvärdering av projektets aktiviteter har gjorts allteftersom. En utvärdering av hela projektet, gjordes inför det avslutande styrgruppsmötet. Slutredovisning av projektet har fortsatt efter projektets slutdatum. Arbetet med slutrapporten för projektet påbörjades tidigare, men kom igång på allvar under den avslutande projektperioden.

Projektets start och slutdatum

Projektet pågick under perioden 2010-09-01 till 2013-08-31

3. Projektbeskrivning, målgrupp, resultat, och resultatindikatorer samt effekter

3.1 Projektbeskrivning:

Projektets aktiviteter har varit uppdelade på tre olika områden: *Verdiskaping, Nettverksbygging och Kompetenseheving.*

Verdiskaping

Projektet har syftat till att öka kunskapen och förståelsen för ett bevarande och varsamt brukande av det byggda kulturarvet. De aktiviteter som genomförts, där frågor kring ett nyttjande av kulturmiljön som en utvecklingsresurs har diskuterats, har fått ett gott

mottagande från lokala aktörer och påverkat deras förståelse för kulturarvets betydelse. I denna aktivitetsgrupp rymmer ett antal aktiviteter som har explicita kopplingar till möjligheter att nyttja kulturmiljön som en resurs för regional utveckling, vilket i Norge benämns verdiskaping.

Aktiviteterna kring verdiskaping i projektet husnyckeln har utgått från ett antal fallstudier kopplade till kulturhistoriskt värdefulla miljöer. För att få en möjlighet att spegla hela Nordens Gröna Bälte har platserna delats in i tre olika natur- och kulturgeografiska kategorier; kust, inland och stad.

Då det gränsöverskridande arbetet i aktiviteterna velat understrykas, har det i varje tema ingått två platser från båda länderna. På varje plats har projektet anordnat workshops där deltagarna hämtats från olika grupper av aktörer med en koppling till de utvalda platserna; husägare, företagare, handläggare/tjänstemän och konsulter med inriktning mot regional utveckling utifrån kulturmiljövärden.

Kust

När det gäller bevarandefrågor och nyttjandet av miljön som en attraktiv boendemiljö och för utveckling av besöksnäring finns det stora likheter med ett flertal miljöer längs kusten i Västernorrlands län och kusten i Trøndelag. De platser som valdes ut att ingå i kustaktiviteterna var Råkvåg i Sør-Trøndelag och Ulvön i Västernorrlands län. På temat kust behandlades turismens positiva och negativa effekter. Samtidigt som turismen står för en stor del av inkomsterna så kan en för stor turistström innebära att miljön slits hårt. Fritidsboende kontra helårsboende är också en stor fråga i kustorter, där en stor del av husen står tomma under större delen av året.

Inför workshoppen i Råkvåg togs arkitekturritningar fram gällande ändrad användning för en av bryggene. Detta som inspiration hur man generellt kan tänka då man ska inreda en magasinsbyggnad eller liknande till nya användningsområden. Ritningsmaterialet var utgångspunkt för förmiddagens diskussion under den andra workshopdagen i Råkvåg.

Prosjektet fortsatte å engasjere seg i Råkvåg også etter workshoppen. En håndverksdag ble gjennomført i samarbeid med Rissa kommune. Partnerstedet Ulvön var representert.

Prosjektet veiledet flere huseiere i istandsettingen av sine brygger. De fikk hjelp til å søke om midler til restaureringen og bruksplaner ble utviklet. Det har vært et tydelig behov for assistanse fra prosjektet, som var på stedet mange ganger i prosjektperioden. Håndverkere med fagkompetanse og uten antikvarisk kunnskap men interesse ble koblet sammen i restaureringsarbeidet for å lære og utveksle erfaringer. En presentasjon av en tradisjonell håndverksteknikk, spontekking ble gjennomført. Målgruppen var unge håndverkere/byggfagelever fra tre omliggende videregående skoler. Det ble laget en film av en elev fra en lokal videregående skole som dokumentasjon av prosessen og som viser det lokale engasjement innenfor verdiskaping med kulturarven som ressurs. Prosjektet inviterte i samarbeid med kommunen Riksantikvaren, det nasjonale direktoratet, til en samling i Råkvåg, hvor et DIVE kurs ble arrangert. Dette verktøyet brukes til en bedre forståelse av kulturarvens verdier og dens potensial for utvikling. Det ble laget en DIVE veileder særskilt for Råkvåg.

Inland

För inlandsområdet finns stora möjligheter till en utveckling av befintliga kulturmiljöer och den för regionen viktiga besöksnäringen. Med utgångspunkt i två olika agrara miljöer i inlandet, med koppling till fjäll och skog, finns möjligheten att utveckla synsätt och kunskaper om hur kulturmiljön kan ses som en resurs för regional utveckling. De orter som ingick i inlandsaktiviteterna var Løset i Sør-Trøndelag och Klövsjö i Jämtlands län. På temat inland var de viktigaste frågorna som kom upp: Återbruk av gamla byggnader, kulturlandskapet och hur man ska kunna hålla landskapet öppet. Fritidsboende kontra helårsboende var också en fråga som återkom hos de båda orterna.

I förberedelserna inför workshopen i Klövsjö, deltog två studenter i kulturminneförvaltning från NTNU i Trondheim. De studerade förändringar i byggnadsstrukturen i Klövsjö by under de senaste decennierna och vilket betydelse kulturmiljövården har haft i denna process. Materialet användes sedan i workshopen för att illustrera att det faktiskt har hänt en hel del med bebyggelsen i Klövsjö sedan 1970-talet. Studien kom också att bilda underlag till en uppsats. Efter workshopen fortsatte projektet att engagera sig i Klövsjö. I januari 2012 genomfördes ett möte i Klövsjö där Husnyckeln, tillsammans med Länsstyrelsen Jämtlands län och Klöveränge ekonomisk förening, diskuterade bevarandevården i landskapet, stödformer och byutveckling. Projektet deltog även vid ett möte där byborna diskuterade utvecklingsfrågor med utgångspunkt i byns kulturmiljövården och vad som var angeläget att arbeta vidare med.

I Klövsjö ledde de olika träffarna till att Klöveränge under 2013 gick vidare och skapade ett projekt med en särskild satsning på bymiljön med röjning av värdefulla områden i byn som bidrar till att byns attraktionsvärde bibehålls.

Stad

När det gäller stadsbebyggelsen finns goda möjligheter till erfarenhetsutbyte mellan några utvalda aktörer i de större städerna i Nordens gröna bälte. I Levanger i Nord-Trøndelag finns en stor potential i trähusbebyggelsen från slutet av 1800-talet. Levanger centrum står inför utmaningen att finna balansen mellan utveckling av historiska hus till moderna bostäder utan att förlora autenticiteten och därmed kulturmiljöns karaktär och särprägel. I Östersund, Jämtlands län pågår arbetet med att ta fram en plan för att öka attraktiviteten och tillgängligheten i centrum. Dessa två orter fick representera temat stad. Under workshoparna handlade frågorna bland annat om parkering, hotet från externa köpcentra och tillgänglighet.

Felles /Gemensam träff

För att knyta ihop aktiviteterna på temat stad, inland och kust, anordnades en gemensam träff för deltagare från tidigare workshoporter. Detta som en möjlighet till ytterligare idéutbyte och nya perspektiv, samt en uppföljning om vad som hänt sedan workshoparna och vad som var på gång på de olika orterna. Rubriken för arrangemanget var "Tema kulturarv och näringsutveckling". Bland föreläsarna fanns bland annat företagskonsult Birgitta Esbjörnsson, som pratade om "Kulturarv affärsmässigt och antikvariskt – exemplet Hälsingegårdar" och Robert Pettersson, turismforskare vid Mittuniversitetet, med rubriken "Samiskt kulturarv som resurs för turism". Arrangemanget resulterade i två dagar med intressanta föreläsningar och givande diskussioner.

Under workshoparna har projektet försökt att blanda föreläsningar med studiebesök och gruppdiskussioner. Att mötena lett till att deltagarna fått med sig idéer och tankar, kan man räkna med. Att mötena kanske också leder vidare till ett fortsatt samarbete, finns det på vissa håll indikationer om. En ökad förståelse för kulturmiljön, men kanske ändå mer för hur man kan använda den i olika sammanhang, har exemplifierats under träffarna. Något som deltagarna tar med sig hem. Att visa på goda exempel, kan få andra att ta efter och inspireras.

I de norske workshopstedene og der hvor prosjektet ble spurt og brukt som veileder og ressurs fikk huseiere, kommunal forvaltning hjelp med å utvikle kulturminnene. Det ble utarbeidet varsomme bruksplaner som ivaretar kulturarvens verdier ved at den nye bruken underordner seg kulturmiljøet. Eiere særlig fra Råkvåg ringte prosjektet og ba om veiledning for de satte i gang med søknader til kommunen. En ny regulerings/bevaringsplan for Råkvåg ble lokal forankret gjennom oppfølgingsmøter som skulle sikre at flertallet står bak prinsippene for bevaringen. En økt varsomhet både i Levanger og Råkvåg ble oppnådd.

Det ble engasjert faghåndverkere, fagkyndige i flere prosjekter for å sikre en vellykket verdiskaping som ivaretar kulturmiljøets verdier. Husnyckeln har presentert gode eksempler på samlinger og kurs. Prosjektene i Levanger sentrum, Råkvåg, Selbu, Meldal, Rissa osv. som startet på initiativ av eller som oppdrag til Husnyckeln prosjektet skal frembringe flere slike gode veiledende eksempler på sikt.

Prosjektet har nådd mange i målgruppene til dels utover det som vi forventet. Unntaket er næringsansvarlige i kommunene som skulle samles i den store verdiskapingskonferansen. Det ble vanskelig å få dem interessert i verdiskaping med kulturmiljøer som ressurs.

Men denne gruppen vurderer prosjektet som en framtidig målgruppe for et interregprosjekt.

Tema: Kulturmiljøutviklere- fra særegen interessegruppe til bred profesjonell lokal utvikling i NGB kommunene?

Verdiskaping: politikerne i kommunene er også en framtidig målgruppe Erfaringen er at det vil være best å samle målgruppen på mindre og flere workshop på et verdifullt kulturhistorisk sted i en svensk og norsk kommune med likedannde forutsetninger.

Faggruppene i kommunal forvaltning var godt spredt fra kultur, byggesak, næring til politisk ledelse. Kommunekontaktene var til dels veldig engasjert eller brukte aktivt lokale ressurser (f. eks. museene, historielag), andre kommuner var veldig opptatt av ressursbruk. Det var ingen kommune i Sverige og Norge som var gjennomgående negativ. Det fantes alltid ressurser i en kommune som bidro gjerne til Husnyckeln prosjektet. Fylkeskommunen som prosjekteier ble oppfattet i sin rolle her som en interregionalt utvikler ikke en myndighet.

Det knyttet seg forventinger til midler som prosjektet skulle bidra med hos kommuner og eiere, osv. Vi informerte da at vår rolle er å bidra med kompetanse og erfaringer som målgruppen skulle ha nytte av gjennom rådgivning til sitt utviklingsarbeid med historiske kulturmiljøer. Dette ble positivt mottatt i alle tilfeller. Vi var da også opptatt av å kunne fortelle om gode eksempler på den andre siden av grensen.

Vi har på den måten utviklet en del «møkler» til en bedre og mer varsom tilgang til vår felles kulturarv på tvers av grensen.

Insamling och medvetandegörande kring efterkrigstidens byggnadskultur

Kopplat till arbetet med verdiskaping är vikten av att bredda synen på vilka byggnader eller miljöer som kan anses ha ett bevarandevärde. Fallstudierna i förprojektet antydde att ett område där det bland både privatpersoner och kommuner är svårare att få en förståelse för

bebyggelsens bevarandevärden är efterkrigstidens byggnadskultur. Inom projektet har därför en insamlingskampanj kring efterkrigstidens byggande i regionen, genomförts. Alla kommuner inom projektområdet har fått i uppdrag att peka ut en byggnad eller bebyggd miljö, uppförd efter 1945, som kan sägas symbolisera kommunens utveckling. Förslagen har sedan presenterats på Husnyckeln hemsida. De inkomna förslagen har visat på stor spridning, både vad gäller ålder och typ av objekt. Allt från mjölkpallar till broar har lämnats in som förslag.

Förutom målet att bredda synen hos kommunen och allmänheten för vad som kan anses vara bevarandevärd, att det kanske inte behöver vara 1800-tal eller äldre för att ha ett kulturhistoriskt värde, så har det också handlat om att se hur kommunen tacklar en sådan uppgift. Kan man på kommunen plocka fram, beskriva och motivera valet av en byggnad från modern tid? Angreppssättet har varierat mycket mellan olika kommuner.

Efter att ett första utskick angående insamlingen hade gått ut till kommunerna, var det några kommuner som var snabba med att höra av sig dels med förslag på objekt, men också med frågor kring uppgiften och vad projektet ville ha in. Några kommuner var också snabba med att leverera text och bild enligt anvisningarna som vi gett. Hos andra har processen varit betydligt segare. Efter att en första påminnelse gått ut, kom en andra våg av förslag in. Medan andra trots flera påminnelser inte lämnat in något förslag. Man kan ana att uppgiften hos vissa, haft en låg prioritet. Har man mycket att göra kanske man inte i första hand prioriterar denna typ av uppgift, som ligger utanför de egentliga arbetsuppgifterna. Från en del håll har projektmedarbetarna fått indikationer på att man uppfattat uppgiften som betydligt större och mer komplicerad än vad den egentligen varit och att man därför kanske har dragit sig för att sätta igång.

Materialet som har lämnats in, har också varierat mycket. Vissa har använt sig av den mall med tänkta rubriker, som skickades med uppgiften, medan andra har skrivit mer fritt om objekten. Tillvägagångssättet att plocka fram ett objekt har också varierat mycket. På vissa håll har man diskuterat frågan kring fikabordet, andra har tagit upp frågan politiskt och beslutat vilket som ska vara kommunens förslag. I vissa fall har valet av objekt skett under ett telefonsamtal, i samband med att projektet ringt upp för att höra hur det går med uppgiften. I utskicket om uppgiften har man från projektets sida uppmuntrat kommunerna att ta hjälp av föreningar och kommuninnevånare, detta har också skett. En del kommuner har lagt ut uppgiften på kommunens webbplats med en önskan om att få in förslag på efterkrigstida bebyggda minnen. I några fall har hembygdsföreningar och liknande varit engagerad i att ta fram material kring objekten. Ägare till de utvalda kulturminnena har också bidragit med text och bildokumentation efter kontakt med projektet.

Insamlingen kring efterkrigstidens bebyggelse, flaggade projektet för redan i samband med ett första utskick till kommunerna, vilket handlade om att informera om projektet, samt en önskan från projektet om att få en kommunkontakt. Ett andra brev som beskrev uppgiften skickades ut till kommunkontakterna, tillsammans med ett exempel på vad vi önskade. Nästa steg var en rundringning till kommunerna för att höra hur det gick med uppgiften. Detta fungerade också som en påminnelse och i samband med rundringningen var det flera som önskade få uppgiften skickad till sig igen. En påminnelse skickades senare ut till de kommuner som ännu inte lämnat in något förslag. Tre omgångar av rundringningar har därefter skett vid olika tidpunkter för att påminna om insamlingen. De studenter som gjorde

sin praktik inom projektet fick bland annat i uppgift att ringa runt till kommunerna för att påminna om insamlingen. Detta ledde till många intressanta samtal med aktörer i kommunerna som var involverade i insamlingen. Påminnelsemail har också skickats ut, för att aktualisera frågan.

Genom arbetet med insamlingen har kommunerna fått ta ställning till och värdera ett objekt som ligger nära i tiden. Vår förhoppning är att kommunerna, efter denna övning, i framtiden funderar en extra gång, när man hamnar i situationen att man ska ta ställning till en ombyggnad eller annan förändring, på en "halvgammal" byggnad.

Förutom Husnyckelns hemsida, har insamlingen också presenterats i en skrift "Moderna kulturarv kyst till kust - Bygda miljöer efter 1945 i Trøndelagsfylkene, Jämtlands och Västernorrlands län". Ett objekt från varje kommun på svensk sida (15 stycken) presenteras med text och bild tillsammans med 16 stycken norska (8 från Nord-Trøndelag och 8 från Sør-Trøndelag). Urvalet har gjorts utifrån tillgängligt material och en önskan om att visa på bredden både vad gäller ålder och typ av objekt. Alla kommuners förslag finns listade längst bak i skriften.

Nettverksbygging

Syftet med nätverksaktiviteterna i Husnyckeln har varit att bidra till att kontakter skapas på tvärs över lands- och länsgränserna för ömsesidigt erfarenhetsutbyte på flera nivåer i samhället. Ett mål med projektet har varit att bygga upp ett kompetensnätverk mellan tjänstemän inom båda länderna men även mellan handläggare i hela Nordens Gröna Bälte. En annan grupp som projektet velat knyta samman i ett nätverk är husägare med intresse för verdiskaping och varsamt brukande av kulturarvet.

I förberedelserna inför aktiviteterna kring nätverksbyggande, hade projektet kontakt med LRF om att ordna seminarier i Jämtlands kommuner under våren 2011 med inriktning mot återbruk av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och kulturmiljöer som ett komplement i näringsverksamhet på landsbygden. Detta sågs som en möjlighet att samla husägare med intresse för utveckling av kulturmiljön. Seminarierna gick under namnet "Byggnaderna som blev över – nya affärsidéer". Inför seminarierna annonserades i lokalpressen. För få anmälningar ledde dock till att flertalet av de planerade träffarna ställdes in. Den 12 maj genomfördes dock ett möte kring återanvändning av äldre byggnader, på Fursteli gård i Marieby, Östersunds kommun.

Den 21-22 maj 2011 deltog Husnyckeln i samarbete med LRF Jämtland på Jamtli vårmarknad. Genom att delta på vårmarknaden, gavs en möjlighet att visa upp sig och informera om projektet och nätverkstankarna. Det gemensamma deltagandet i vårmarknaden var sedan tidigare planerat som en del i LRF-samarbetet och tänkt som en avslutning av seminarieserien.

Hösten 2012 deltog Husnyckeln i en Kulturarvsfestival i Hunge. Projektet lade vid detta tillfälle fokus på nätverk mellan husägare. Flera besökare blev informerade om

nätverkstanken och skrev på en intresseanmälan. De som skrivit på intresseanmälan fick sedan ett utskick med mer information kring nätverkstankarna. Detta ledde dock inte vidare.

Genom de aktiviteter som genomförts inom projektet, har vi försökt att skapat en arena för möten och nätverkande, alltifrån workshoppar till kurstillfällen för handläggare i kommunal förvaltning. I samband med aktiviteter har kontaktlistor upprättats och distribuerats till deltagarna, för att främja vidare kontakt.

Projektet har i samband med diverse aktiviteter informerat och spridit material till potentiella nätverksdeltagare, om tankar kring ett mer strukturerat nätverk, utan att det sedan lett vidare. Då projektet inte upplevt något direkt intresse för formaliserade nätverk, har nätverksarbetet inte prioriterats. I stället har fokus riktats mot arbetet med interaktiva kurser. Vår förhoppning är att de mer informella kontakter som uppstått vid de olika aktiviteterna både när det gäller verdiskapning och utbildning, ska leda till att deltagarna kommer att nyttja de kontakter som skapats. Ett bra exempel är hur en svensk aktör med inriktning mot lokal mat, kulturarv och upplevelser via projektets möten fått flera erbjudanden om att delta i olika norska evenemang. Att de nätverkssträvanden som funnits i projektet fått viss effekt, kunde också märkas i det utskick från Levanger kommun med inbjudan till en kulturkonferens. Projektet bistod kommunen med en kontaktlista till alla norska kommuner. Inbjudan skickades till alla kommunkontakter och handläggare som gemensamt mail.

Kompetenseheving

Syftet med kunskaps- och kompetensinsatserna inom Husnyckeln har varit att dels underlätta för enskilda husägare att få tillgång till lämplig information via nätet, dels ge möjligheter för husägare, tjänstemän och unga hantverkare att utbilda sig genom interaktiva hemsideskurser kring varsamhet och antikvariska förhållningssätt. Kursverktyget *varsamt/varsomt* har tagits fram av projektet. Webbplatsen är tänkt att vara lättillgänglig och locka till ett fortsatt sökande av kunskap. Texternas nivå är riktad till den som inte redan är insatt i ämnesområdet och är tänkt som en första introduktion. Det är kursdeltagarens intresse och förhållningssätt gentemot bebyggelse och kulturhistoriska värden som ska påverkas genom webbplatsen snarare än den fördjupade kunskapen om byggnadshantverket.

Även humor har tagits in som ett verktyg i kursen. Särskilda illustrationer har tagits fram för att ge olika perspektiv på begreppet varsamhet. Motsvarande illustrationer togs också fram för att spegla olika synsätt på traditionella material som är hotade i dagens byggande men som i sig bär på intressanta berättelser om livet förr. Dessa illustrationer är samtidigt möjliga att dela i sociala medier för att få fler att komma i kontakt med webbplatsen.

Den återkoppling som vi fått har visat att det finns goda möjligheter att webbplatsen kan få en användning både hos yrkesutbildningen och som ett verktyg att få husägare/allmänhet mer medvetna om ett varsamt förhållningssätt gentemot det byggda kulturarvet.

Förutom arbetet med den interaktiva kursen, så har aktiviteterna kring *kompetenseheving* främst handlat om en gränsöverskridande kurs riktad till kommunala handläggare. Kursen hölls i sin helhet vid två tillfällen under februari 2013. Kursen behandlade kulturhistoriskt värde, varsamhetsfrågor i samband med bygglovhandläggning, skillnader i lagstiftning mellan de båda länderna och kulturmiljön som en utvecklingsresurs. Upplägget som gick ut på att

blanda föreläsningar med olika övningar, höll deltagarna aktiva. Genom att trycka på mentometerknappar fick man ta ställning till olika exempel där deltagarna kunde relatera till sin egen yrkesvardag och den praxis som råder i den egna verksamheten. Resultatet efter mentometeromröstningen blev sedan en utgångspunkt för vidare diskussion. Under kursen och i den utvärdering som skickades till deltagarna efteråt, framkom mycket positiv feedback på innehåll och upplägg. En kortare version av kursen kördes också för 26 byggnadsinspektörer från kommunerna i Jämtlands län. Härigenom kunde delar av kursen delges ytterligare ett antal handläggare.

En av tankarna med att kurserna för handläggare i kommunerna var att vi ville samla deltagare från båda länderna och därmed skapa en samvaro där frågor och förhållanden från båda länderna behandlades. Därför förlades kurserna till Åre som ligger centralt i området. Kurserna i Åre var framgångsrika och de som deltog var mycket nöjda. Tyvärr så var det svårt att locka deltagare från kommuner med en lång resväg. Även upplägget med övernattningskan ha påverkat att man inte kunnat prioritera en tvådagars bortavaro. Ett resultat av detta blev att projektet planerade ett annat upplägg med kurser förlagda till platser som låg mer centralt i förhållande till de kommuner som inte deltagit i Årekurserna. En förfrågan skickades ut och intresse fanns, men inte i så hög grad att vi ansåg att det var värt att anordna fler kurser. Vi valde istället att inrikta det fortsatta arbetet på att få till stånd en webbaserad kurs för handläggare med motsvarande upplägg som varsamt.org. Ett sådant webbaserat verktyg fördes fram som ett alternativ i samband med Årekursen och deltagarna ansåg att det skulle vara ett nyttigt hjälpmedel i deras arbete. Detta arbete kom att utmynna i www.lovligt.se.

Lovligt är en webbplats om kulturvården i byggandet. Webbplatsen vänder sig i första hand till kommunernas bygglovshandläggare och byggnadsinspektörer.

Här beskrivs när och hur kulturvården ska tas tillvara vid kommunernas arbete med den bebyggda miljön. I kommunernas dagliga arbete med bygglovshantering och i byggprocessen är det många olika faktorer och frågor att ta ställning till. Men i lovligt är det fokus på kulturvården och kulturmiljöaspekter samlade på ett ställe. Lovligt finns som en betaversion på svenska, tänkt för utvärdering av konceptet. De delar som ligger på sidan är färdiga, men här finns möjlighet att i framtiden vidareutveckla konceptet.

Både webbverktyg och kurser har fått positiv feedback från deltagare och de kommer att finnas fritt tillgängliga på nätet fram till slutet av 2015.

Ekonomi

Nedanstående sammanställningar visar relationen mellan den beslutade budgeten och de verkliga kostnaderna som uppkommit i projektet:

Kostnader Sverige

Kostnadsslag	Budgeterat	Verkliga kostnader	Differens
Egen personal	1 997 840	2 638 325	-640 485
Externa tjänster	1 376 500	650 977	+725 523
Investeringar	30 000	29 427	+573
Resekostnader	33 400	57 192	-23 792
Övriga kostnader	340 800	345 016	-4216
Summa	3 778 540	3 720 936	+57 604

Kostnadsslagen *Egen personal*, *Resekostnader* och *Övriga kostnader* ligger över budgeterat, medan *Externa tjänster* ligger under. Att *Egen personal* ligger över budgeterat, hänger samman med att den person som var tänkt anställas vid Träakademien i budgeten räknats som extern tjänst. Lösningen blev istället att Jamtli knöt motsvarande kompetens till sig genom en anställning vilket ledde till en omfördelning från *Externa tjänster* till *Egen personal*. Denna förändring förankrades hos interreg-sekretariatet innan det genomfördes. Resekostnaderna har dragit över budget då det fanns ett större behov av resor än vad som anades i ansökan. Även denna förändring har underhand förankrats med sekretariatet.

När det gäller externa tjänster så har dessa knutits till projektet genom direktupphandling i enlighet med de riktlinjer som tillämpas vid Stiftelsen Jamtli. Prisuppgifter från tre olika leverantörer togs in innan avtal slöts med den utvalda leverantören.

Kostnader Norge

Kostnadsslag	Budgeterat	Verkliga kostnader	Differens
Egen personal	1 530 000	1 726 268	-196 268
Externa tjänster	188 000	60 133	+127 867
Investeringar	30 000	0	+30 000
Resekostnader	49 100	100 801	-51 701
Övriga kostnader	348 100	273 192	+74 908
Summa	2 145 200	2 160 394	-15 194

Även på norsk sida har posten *Egen personal* överskridit budget. Det beror på att det i samband med ansökan beräknades att projektemedarbetaren på norsk sida skulle ha en 93% tjänst. Istället så kom en heltidslön att ligga inom projektet och mellanskillnaden har lösts genom att vi hållit nere kostnaderna för *Externa tjänster* och *Övriga kostnader*. Dessa har istället så långt möjligt lagts på svensk sida.

Generellt har det vært langt mindre kostander til den store workshopsamlingen/konferansen verdiskaping. Det er brukt langt mindre til eksterne konsulenter særskilt på workshopene. Kurs til handleggare med fire kurs og alle kommuner representert ville ha ført til større kostnader. Alt annet er stort sett innenfor budsjettet med mindre avvik.

Reiser både i forhold til deltakerne og medarbeidere i prosjektet har blitt betydelig høyere en budsjettet. Det har vist seg at det var behov for møter og direkte kontakt og at distansene er store fra kyst til kyst.

3.2 Målgruppe:

Målgrupper for projektet har varit; handläggare och politiker i kommuner med ansvar för kulturarvet, ägare till skyddsvärda kulturminnen och lokala och regionala resursgrupper för utveckling av kulturminnen och kulturmiljöer. En annan grupp som projektet riktat sig till har varit unga hantverkare.

Gruppen kommunal förvaltning har varit i fokus i de kurser som genomfördes i Åre. Kurstillfällena lockade 35 deltagare från 11 olika kommuner. Där deltog främst handläggare, men även politiker i planutvalget/byggnadsnämnden fanns med bland deltagarna. En grupp inom kommunal förvaltning som har varit svår att få intresserad i projektets aktiviteter, har varit de som arbetar med näringsutveckling i kommunerna. Gruppen kommunal förvaltning

bjöds in till den planerte konferensen og til det avslutande seminariet på temat kulturarv og næringsutvekkling. Alle 63 kommuner i projektområdet har også varit engagerade i den innsamling kring etterkrigstidens bebyggelse som gjennomføres.

Det er även målgruppen handleggere på kommuner som det webbaserade verktøyet *lovligt* vender sig til.

Ågare til skyddsvårde kulturminnen, lokale og regionale resursgruppen for utvikling av kulturminnen og kulturmiljøer var, tillsammans med kommunal förvaltning, i fokus i samband med de workshopar som genomförs inom projektet. Workshoparna og den gemensamma återträffen samlade totalt 70 deltagere. Den seminariserie som planerades i samarbeide med LRF Jämtland (Lantbrukarnas Riksförbund), var också tänkt att locke ågare til skyddsvårde miljøer med interesse for å utvikle næringsverksamhet.

Genom arbeidet med *varsamt* har projektet velat nå gruppen unga hantverkere. Både under utviklingsarbeidet og utvärdering har elever og lærere vid byggprogram på gymnasie/videregående skole varit en diskussionspart. *Varsamt/varsomt* har utformats så att det ska kunne fungere i undervisningen. De øvninger som ligger tillsammans med lærerhandledning på *varsamt*, har körts i helklass vid ett flertal tilfällene. Minst 47 elever har hittills anvænt *varsamt* som en del av undervisningen.

3.3 Resultat og resultatindikatorer samt effekter:

De kvalitative mål som projektet strævat mot er:

- Mer positiv og konstruktiv hållning til kulturmiljøer som utviklingsressurs.
- Økad kunnskap og kompetens hos de involverte aktørene med interesse og ansvar for kulturminnen og kulturmiljøer.
- Økad livs- og miljøkvalitet i historiske kulturmiljøer
- Stærkende av kulturmiljøernas platskvaliteter og attraktivitet i regionen
- Økad næringsutvekkling med kulturarvet som resurs.

Investeringen og offentlige midler til verdiskapingsprosjekter som utnytter ressurser i kulturarven har økt særlig i Råkvåg og Levanger. Flere huseiere har satt i gang verdiskapingsprosjekter. Kommunene er mer engasjert i og positiv til utviklingen. Det er en styrket bevissthet og tro på potensiale i kulturarven. Det er en mindre negativ og skeptisk holdning blant «motstanderne». Det finnes en styrket stolthet over å bo og kunne utvikle et verdifullt historisk kulturmiljø. Prosjektet har tilført eksterne ressurser: personer/finansielle midler til stedene gjennom kursvirksomhet og dokumentasjon.

Oppmerksomheten fra hver side av grensen for hverandres kulturmiljø har styrket stedsidentiteten.

Prosjektet fant ut at det er en stor målgruppe av eiere som ikke ser mulighetene i kulturarven eller setter ren økonomiske interesser for høyt som går på bekostning av miljøkvaliteter. Prosjektet har aktivert flere personer i målgruppene i de stedene hvor det ble arrangert møter og utviklingsprosjekter. De gode eksemplene brukes mot andre steder og caser. Best effekt oppnås ved bruk av workshop med oppfølging. Dette er ressurskrevende og omfattende i en region som Nordens grønne belte med 63 kommuner. Det bør knyttes samband mellom flere kulturhistorisk verdifulle steder på hver side av grensen til å fremme de gode eksemplene til læring for målgrupper i hele regionen. Ressurstilgang og tilnærming er en utfordring som

krever mer opplæring og kompetanse lokalt. De interaktive kursene nå mange målgrupper på en enklere og effektiv måte men kan ikke erstatte den konkrete møtevirksomheten er prosjektets erfaring.

«Grenseløs» digital videreformidling av de konkrete erfaringene i mangfoldige caser er et godt og nyttig verktøy. Språket har likevel vist seg som en utfordring i undervisningssammenheng mot unge mennesker som byggfagelever. Det ble derfor valgt en tospråklig interaktiv undervisning. Visualisering har vist seg som en mulighet å lage et fellesverktøy for hele regionen. I felleskurset for saksbehandlere har dette verktøyet blitt brukt særskilt.

Kvantitative indikatorer är:

- 2 nya nätverk som byggs upp mellan viktiga aktörer.

Projektet har inte lyckats skapa formaliserade nätverk. Detta är inte heller något som efterfrågats av dem som deltagit i projektets verksamhet. Dock tror och hoppas vi att de informella nätverk som skapats i samband med olika aktiviteter lever vidare efter projektet.

Lokale ressursgrupper som et nettverk til utvikling av kulturarven ser ut til å ha større betydning. Workshopene har vært et godt verktøy til å etablere slike uformelle nettverk. Det kunne godt ha vært flere av dem. Besøket av kulturmiljøet på begge sider av grensen ga tydelige impulser til gjestgiver og besøkende. Samtidig har prosjektet formidlet mange kontakter direkte som et uformelt nettverk.

- 3 kurser for målgrupper kring varsamhet i bevaringsarbeidet, en som är gränsöverskridande och som samlar kommunala handläggare, två interaktiva nätkurser som riktas till unga hantverkare och till husägare/allmänhet.

Två kurstillfällen för handläggare, samt en kortare kurs för byggnadsinspektörer har genomförts inom projektet. Husnyckeln har också arbetat fram www.varsamt.org som främst vänder sig till unga hantverkare, men också till husägare. Varsamt har redan idag fått en stor spridning. Förhoppningen är att den också kommer till användning i undervisningen för byggelever framöver. Fliken *Byggnadsvård* under www.husnyckeln.org har utformats som en hjälp för husägare kring varsamhet, metoder och material. Kursen för handläggare blev så väl emottagen av deltagarna att tankar om en digital kurs, likt varsamt.org men riktad mot handläggare, aktualiserades. Projektet har därför arbetat fram www.lovligt.se.

- 1 insamlingskampanj som ska öka intresset för det moderna kulturarvet.

En insamlingskampanj kring efterkrigstidens byggande har genomförts inom projektet. De inkomna förslagen presenteras på www.husnyckeln.org under fliken *Efterkrigstiden*. Insamlingen presenteras också i skriften "Moderna kulturarv kyst till kust - Bygga miljöer efter 1945 i Trøndelagsfylkene, Jämtlands och Västernorrlands län".

Utbildningar och information med inriktning mot varsamhet och olika antikvariska förhållningssätt ska efter projekttiden kunna nyttjas av tjänstemän på lokal och regional nivå för att kunna fördjupa sina kunskaper på dessa områden. Därmed ska värnandet av kulturmiljövärden i regionen kunna underlättas. I projektet byggs en grund som sedan är lättare att bygga vidare på.

3.4 Övrigt

Det har varit svårt att locka deltagare med en lång resväg. Upplägget med övernattnig, som projektet har använt sig av vid många av aktiviteterna, kanske hindrat någon att komma. Det kan vara svårt att vara borta två dagar. Samtidigt kanske ett endagsupplägg inte heller hade lyckats locka de med lång resväg. Man åker inte långt bara för några timmars seminarium. Då det gäller det låga intresset för träffarna som planerades i samband med LRF (Lantbrukarnas Riksförbund), kanske årstiden spelade in. Våren är en hektisk tid på året för lantbrukare, vilket var den primära målgruppen för arrangemanget. Så här i backspegeln så hade kanske hösten varit bättre. Det kan vara svårt att veta vilken tidpunkt som är mest lämplig att genomföra olika aktiviteter.

Upplägget att blanda föreläsningar med olika övningar, som användes i kursen för bygglovshandläggare, höll deltagarna aktiva. Under kursen och i den utvärdering som skickades till deltagarna efteråt, framkom mycket positiv feedback på både innehåll och upplägg. Inte minst mentometerknapparna var ett uppskattat inslag.

4. Indikatorer

Notera att indikatorer både för A (Ekonomisk tillväxt) och B (Attraktiv livsmiljö) kan förekomma i ett projekt.	Antal enligt projektbeslut	Resultat vid projektstut	Kommentarer
Antal kvinnor 15- 24 år som deltar i projektet.	10	7	Projektet har inte riktigt nått upp till det satta målet. Detta främst beroende på för få kvinnor i de gymnasieklasser som deltagit i projektet.
Antal kvinnor yngre än 15 eller äldre än 24 år som deltar i projektet.	40	98	Både antal kvinnor och män yngre än 15 eller äldre än 24 som deltagit i projektet, ligger högt över det antal som är satt i beslutet.
Antal män 15- 24 år som deltar i projektet.	30	45	
Antal män yngre än 15 eller äldre än 24 år som deltar i projektet.	40	91	
Antal deltagande företag med kvinnligt ägande som deltar i projektaktiviteter.	2	6	
Antal deltagande företag med manligt ägande som deltar i projektaktiviteter.	2	9	
Antal deltagande företag med mixat ägande som deltar i projektaktiviteter.	10	8	Det har varit svårt att påverka vilka företag som velat delta i projektet. Företag med kvinnligt eller manligt ägande, ligger över det antal som återfinns i beslutet. Medan företag med mixat ägande ligger något under.
Resultat indikatorer			
(B) Etablerade institutionella samarbeten.	6	5	Antalet institutionella samarbeten har i projektansökan beräknats utifrån det gemensamma deltagandet i styrgruppen och i de aktiviteter som engagerar de deltagande organisationerna; fylkeskommuner, länsstyrelser, kommuner och regionala museer. Från Interreg menas dock att samarbeten mellan parterna i projektet ska räknas som ett samarbete. Förutom samarbetet mellan de olika parterna i projektet, kan man lägga samarbeten mellan projektet och Mittuniversitetet/Träakademien, LRF i Jämtland, NCK (Nordiskt centrum för kulturarvs pedagogik) och Palmerantzskolan.
(B) Nya och vidareutvecklade metoder för	2	2	1. DIVE metoden har projektet

stads- och landsbygdsutveckling.			videreutviklet i forhold til Råkvåg. 2. Utviklingsplan for kulturminner og -miljøer med antikvarisk vurdering - Varsom bruk i pakt med kulturhistoriske verdier.
----------------------------------	--	--	---

5. Projektets påverkan på de genomgående (horisontella) kriterierna

5.1 Gränsregionalt mervärde

I projektet Husnyckeln har aktörer från hela Nordens Gröna Bälte samlats för att utbyta erfarenheter kring bevarande och brukande av det byggda kulturarvet. Aktörer från de olika områdena i regionen har erfarenheter som utgår från sina speciella förutsättningar. Här speglas inte bara de skillnader som genereras av skilda nationer utan också skillnader när det gäller natur- och kulturgeografiska förutsättningar, expansiva storstäder, turistområden i kust och fjäll samt olika agrara miljöer.

Alle deltakere i prosjektet ble kjent med de forskjellige forvaltningssystemene, støtteordninger til utvikling av kulturarv, lover og regler som verktøy til å ta vare på de kulturhistoriske verdiene. På norsk side ble mange imponert over hvor mange ressurser store regionprosjekter som Höga kusten prosjektet f. eks. generer gjennom EU samarbeidet. Svenske deltakere ble overrasket hvor mye støtte for ivaretagelse av kulturminner og kulturlandskap i norsk landbrukspolitik ble tilbudt eiere. Dette var nyttige erfaringer fordi alle erkjente at utfordringer og målsetningen med utvikling og ressursbruk av historiske kulturmiljøer er veldig lik i begge land. Alt i alt ble det for prosjektet og deltakende en kunnskapsgevinst som tas med videre i utviklingsarbeidet på hver side av grensen. Presentasjon av miljøet til nabo fra den andre siden av grensen har økt stoltheten over å kunne delta i prosjektet, Husnyckeln og interregprogrammet ble oppfattet som en merkevare. Husnyckeln har lagt vekt på at alle norske og svenske kulturmiljøene brukte lokal kortreist mat fra små bedrifter som drives i historiske bygninger i alle arrangement. Dette styrker miljøet og identiteten og felles matkultur basert på regionens fellesressurser på hver side av grensen. Dette markedsfører og sysselsetter næringer som styrker kvalitetene i opplevelsen av de historiske kulturmiljøene på hver side av grensen.

5.2 Bättre miljö

Projektet har syftat till att öka kunskapen och förståelsen för ett bevarande och varsamt brukande av det byggda kulturarvet. Det är av vikt att kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer brukas och inte förbrukas. Webbplatsen varsamt.org, som projektet har tagit fram, handlar om hus och varsamhet. Att hus från olika tider ser olika ut. För att kunna vara varsam måste man veta vad som är speciellt med just de hus som ska ändras. Det handlar också om att man ska vara varsam med det man har. Man kanske inte måste riva ut allting i samband med en renovering. Aktiviteterna kopplade till verdiskaping, har kretsat kring hur man varsamt brukar kulturarvet.

5.3 Jämställdhet mellan kvinnor och män

Ambitionen har varit att tillsättandet av deltagare i projektets styrgrupp och projektmedarbetare ska göras utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Representanter för de olika organisationerna vid styrgruppsmötena har varierat något under projektperioden. Jamtli har representerats av Anna Hansen och Ove Hemmendorff. Sør-Trøndelag fylkeskommune har representerats av Marie Louise Anker och Stig Roald Amundsen. Nord-Trøndelag fylkeskommune har representerats av Rolf Dretvik, Tove Lofthus, Hilde Arna Tokle Yri och Inger Marie Kimo. MIST/Sverresborg/Trøndelag folkemuseum har representerats av Thor Aage Heiberg och Even Nystu. Länsstyrelsen Jämtlands län har representerats av Ola Hanneryd och Länsstyrelsen i Västernorrland av Jonas Walker och Leyla Nyman.

Projektledare har varit Björn Olofsson, Jamtli. Projektmedarbetare har varit Henrik Ylikoski, Jamtli och Hauke Haupts, STFK. Till projektet har också knutits flera personer på längre eller kortare tid, såsom Sara Höglund, Jenny Brantestad, Ingebjørg Sivertsen och Magnus Stafverfeldt.

Projektet har tagit emot tre studenter från NTNU, som gjort sin praktik inom projektet: Knut Haaland Grottnland, Petter Egede Hansen och Kristin B Svendsen.

Inom kulturmiljövården och på kommunerna i regionen arbetar ungefär lika många kvinnor som män med frågor som rör bebyggelse.

Även inom gruppen fastighetsägare torde finnas en jämställdhet mellan könen. De aktiviteter som genomfördes för handläggare och hus-/fastighetsägare får därmed anses vara riktade till lika många kvinnor som män. Däremot finns det en övervikt av män i gruppen hantverkare som är engagerade i renoverings-, ombyggnads- och restaureringsarbeten. Detta förhållande råder även bland dem som går på utbildningar med inriktning mot bygghantverk. Husnyckeln kan knappast anses ha haft möjlighet att påverka denna snedfördelning under projektperioden. Det är dock angeläget att denna snedfördelning inte påverkar möjligheterna att delta i aktiviteterna samt att alla kompetenser beaktas i samband med genomförandet, oberoende av deltagarnas kön.

I et tilfelle har prosjektet bevisst valgt og spurt en lokal kvinnelig restaureringshåndverker i et verdiskapings- og restaureringsprosjekt i workshopstedet Levanger. Dette er en målgruppe innenfor unge håndverkere/elever som er sterkt underrepresentert og som kan være en ressurs når det gjelder varsom tilnærming til kulturarven i det konkrete og praktiske restaureringsarbeidet.

5.4 Etnisk mångfald och integration

De grupper som Husnyckeln särskilt har vänt sig till är handläggare och hus-/fastighetsägare. Då dessa gruppers sammansättning redan är givna har det varit svårt att påverka den etniska mångfalden i samband de aktiviteter som riktas mot dessa grupper.

Projektet efterkrigstiden bygningskultur har försökt å öka bevisstheten om människor som er knyttet til kulturarven i de objektvalg og geografiske områder som er relevante for temaet etnisk mangfold og integrasjon.

Bland inkomna förslag i insamlingen kring efterkrigstidens bebyggelse återfinns Sameskolan i Snåsa kommune. Samisk kultur var också temat för ett av föredragen under arrangemanget "Tema kulturarv och näringsutveckling". Robert Pettersson, Turismforskare vid Mittuniversitetet, pratade om "Samiskt kulturarv som resurs för turism". Samma forskare bjöds in till ett seminarium i Nord-Trøndelag med stark samisk etnisk representation. Projektet förmedlade kontakten och deltog på seminaret i regi av Nord-Trøndelag fylkeskommune och fyra kommuner. En hantverkare med invandrabakgrund skickades på antikvarisk hantverkarskurs i Røros.

6. Informationsinsatser och skyltning av projektet

Projektet har följt Interregs regler vad gäller skyltning. Kontoret där projektets medarbetare suttit, har varit försedd med dekalen "Här pågår ett Interreg-projekt". Utskick, presentationer och projektets hemsida har alla varit försedda med logotyper. Vid de evenemang som projektet deltagit i, har också skyltats med EU-flaggan och Interreg Sverige-Norge logotypen.

Information om kommande och genomförda aktiviteter har publicerats på projektets hemsida www.husnyckeln.org som, vid sidan av brev- och mailutskick, fungerat som projektets informationskanal utåt.

De studenter från NTNU, som gjort praktik inom Husnyckeln har efter praktiken skrivit sina masteruppsatser med teman förankrade i projektet och dess verksamhet, vilket resulterat i att projektet omnämns i flera uppsatser. Dessa är publicerade på husnyckeln.org.

Generellt har projektet alltid försökt få omtale i (lokale) aviser, kommunene, på andre nettsider med kobling til projektet. Det er omtalt i en revisjonsrapport som et positivt verktøy i regional kulturminneforvaltning og – utvikling i Sør-Trøndelag fylke.

I samband med insamlingen kring efterkrigstiden, lade några kommuner ut uppgiften på sin hemsida med en uppmaning till allmänheten att komma med förslag. Insamlingen kring den moderna tidens bebyggelse, presenterades i en skrift "Moderna kulturarv kyst till kust - Bygda miljöer efter 1945 i Trøndelagsfylkene, Jämtlands och Västernorrlands län". Den distribuerades till alla deltagande kommuner i projektområdet Nordens Gröna Bälte.

I samband med lanseringen av webbplatsen *Varsamt* skickades cirka 1 500 mail ut. På utskickslistan fanns alla svenska kommuner, läns museer, gymnasieskolor med byggprogram med flera. I samband med att *Varsamt* lanserades skickades cirka 500 mail ut. I slutet av projektperioden, i samband med skolstart, skickades en påminnelse om varsamt ut till gymnasieskolorna. Varsamt kom att uppmärksammas i olika medier på webben. Några kommuner har länkat till varsamt.org från sin hemsida. Från att varsamt.org publicerades den 12 mars fram till den 31 augusti har 4 675 unika besökare varit in på sidan.

Huvudaktiviteter inom Interreg-projektet Husnyckeln:

- 7 styrgruppsmöten
- Projektets hemsida www.husnyckeln.org
- 6 workshops på temat verdiskaping

- Träffar med husägare kring verdiskaping och bevarande
- 2 hantverksdagar
- 2 seminarier
- 2 kurser för handläggare
- www.varsamt.org / varsomt.org webbplats om hus och varsamhet
- www.lovligt.se en webbplats riktad till handläggare
- 1 insamlingskampanj kring efterkrigstidens bebyggda miljöer i 65 svenska og norska kommuner
- 1 skrift om moderna kulturarv i regionen

I samband med olika möten och aktiviteter som projektet deltagit i, har projektmedarbetarna informerat om projektet och dess verksamhet. Projektets verksamhet har också lett till tidningsartiklar, reportage, film och omnämmanden på olika webbplatser.

2010-09-01 Styrgruppsmöte i Mörsil.

2010-10-07 En delegation från Östersunds kommun, på studiebesök till Fylkeshuset i Trondheim, fick höra om projektet och utmaningar vid utveckling av kulturmiljöer i Trondheim.

2010-12-17 Projektet medverkade i norsk radio (P1).

2011-04-07 Foredrag til studenter ved Høgskolen i Sør-Trøndelag avdeling for teknologi-studieprogram bygg og miljø.

2011-04-14 2011-04-15 Workshop i Råkvåg

2011-03-02 Styrgruppsmöte på Stjördal museum.

2011-04-27 Husnyckeln berättade om projektet för kommunfullmäktige i Strömsunds kommun.

2011-05-12 I samarbete med LRF Jämtland genomfördes ett möte kring återanvändning av äldre byggnader, på Fursteli gård i Marieby.

2011-05-21 2011-05-22 Jamtli vårmarknad, Husnyckeln i samarbete med LRF Jämtland

2011-06-08 2011-06-09 Workshop i Levanger. Reportage i lokaltidningen i samband med workshopen.

2011-05-05 Hemsida www.husnyckeln.org publiceras

2011-09-01 2011-09-02 Workshop i Ulvöhamn

2011-09-06 Styrgruppsmöte i Sundsvall

- 2011-09-14 2011-09-15 Workshop i Östersund
- 2011-09-18 Jamtlidagen, projektet fokuserade på insamlingsarbetet kring efterkrigstidens bebyggelse.
- 2011-10-20 2011-10-21 Workshop i Klövsjö
- 2011-11-16 Husnyckeln berättade om sin verksamhet vid kommunfullmäktigemöte i Bräcke kommun.
- 2011-11-17 2011-11-18 Workshop i Lönset
- 2011-12-05 Husnyckeln berättade om projektet och de genomförda aktiviteterna, för en delegation från Levanger och Verdal kommune, i Rådhuset, Östersund.
- 2012-01-26 Klövsjö by – möte om byutveckling
- 2012-03-01 Projektets fjärde styrgruppsmöte hölls i Røros.
- 2012-05-11 I samarbete med Rissa kommun och Råkvåg näringsforum arrangerade Husnyckeln en hantverksdag i Råkvåg.
- 2012-05-26 2011-05-27 Husnyckeln deltog på Jamtli vårmärknad. Projektet valde att fokusera på begreppet varsamhet.
- 2012-09-05 Styrgruppsmöte i Östersund.
- 2012-09-09 Under Jamtlidagen valde projektet att fokusera på trender och frågade besökare vad de förknippade med olika decennier. Detta som inspiration för varsamt.org.
- 2012-09-29 Husnyckeln deltog i en Kulturarvsfestival i Hunge. Björn Olofsson höll ett föredrag på temat Byggnader och berättelser - att se byggnader som en resurs för att skapa berättelser och platsspecifika upplevelser.
- 2012-11-14 Två personer, en som går i nionde klass och en som nyligen gått byggprogrammet på gymnasiet, fick testa delar av kursen "Varsamt".
- 2012-12-12 Björn Olofsson och Sara Höglund besökte Palmcrantzgymnasiet och berättade och visade "Varsamt" för bygglärarna.
- 2013-01-25 I samband med ett personalmöte på Jamtli, visade och berättade Björn Olofsson om kursen Varsamt.org.
- 2013-02-11 2013-02-12 Kursdagar i Åre för handläggare på kommunen
- 2013-02-20 2013-02-21 Kursdagar i Åre för handläggare på kommunen

2013-02-26 Husnyckeln bidrog till ett reportage i lokaltidningen om en värdefull kulturmiljö i kommunens ägo. Tema: byggnadens historia och kulturhistoriska värde.

2013-03-01 Björn Olofsson föreläste för 20 studenter i en kurs som ingår i masterprogrammet i Kulturminneförvaltning vid NTNU.

2013-03-12 Webbplatsen www.varsamt.org publicerades.

2013-03-13 genomfördes projektets 6:e styrgruppsmöte på Ringve utanför Trondheim.

2013-03-14 För att informera om webbplatsen *Varsamt* skickades cirka 1500 mail ut. På utskickslistan fanns alla svenska kommuner, läns museer, gymnasieskolor med byggprogram med flera.

2013-05-07 2013-05-08 seminarium på temat "kulturarv och näringsutveckling".

2013-05-18 2013-05-19 Jämtli vårmarknad, projektet visade och gav en möjlighet för besökarna att bekanta sig med varsamt.org.

August 2013 cirka 500 mail sändes till norske kontakter för å informere om varsamt.org

2013-08-30 Projektets sista styrgruppsmöte genomfördes i Östersund.

2013-08-31 I samarbeid med Selbu kommune og det lokale historielaget arrangeres en håndverksdag med tradisjonell maling som tema. En historisk bygning males med komposisjonsmaling.

7. Underskrifter

Slutrapporten ska alltid skickas in skriftligen tillsammans med ansökningarna om utbetalning. Den ska vara undertecknad av både svensk och norsk projektansvarig kontaktperson och/eller projektledaren¹.

Den svenska ansökan om utbetalning, inklusive lägesrapport, ska skickas till:
Länsstyrelsen Jämtlands län, Interreg Sverige-Norge
Nationella kontrollanten
831 86 Östersund.

Den norska ansökan om utbetalning, inklusive lägesrapport, ska skickas till det huvudsekretariat som handlagt ansökan.

Den slutliga versionen av rapporten bör samtidigt E-postas (**skannade och undertecknade dokument**) till förvaltande myndighet på adress:
interregrapport.jamtland@lansstyrelsen.se.

Andra versioner än den som skickats in skriftligen får aldrig skickas via E-post. Observera att rapporten senare, till sin helhet, kan komma att läggas ut på Internet t.ex. i en projektbank.

Underskrift			
Undertecknad försäkrar att: Uppgifter som lämnas i rapporten, inklusive bilagor/vedlägg, är riktiga och att eventuella kopior av handlingar som bifogats rapporten stämmer överens med originalen.			
Samtidigt medges att: All personalinformation som finns i rapporten får publiceras på Internet och i annat informationsmaterial. Övrig information om att projektet fått stöd, om projektets aktiviteter, resultat, kostnader m.m. samt att hela eller delar av slutrapporten får publiceras på Internet och i annat informationsmaterial.			
Datum 30/10-2013	Ort Östersund	Datum 26.10.2013	Sted Trondheim
Organisation Stiftelsen Jämtli		Organisasjon Sør-Trøndelag fylkeskommune	
Svensk projektansvarig kontaktperson eller projektledaren		Norsk projektansvarig kontaktperson eller prosjektleder	
Namnförtydligande HENRIK ZIPSANE		Namnförtydligande Hauke Haupts	

¹ Under förutsättning att projektledaren har en formell rätt att företräda stödmottagarna avseende projektrapportering

